

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՈՒՌԵՒՏԱՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 7 ՄԱՐՏԻ 1858

ՌԻՒ 566

ԶՄԻՌՆԻԱ, 7 ՄԱՐՏԻ

Լուրսպիւոյ ուշադրութիւնը յատկապէս Սե. ճին Իրիտանիոյ վրայ դարձած է և շատ կամ քիչ անհանդարտութեան մէջ կը գտնուի ի մասին քաղաքական ընթացքին, որուն պիտի հետեւի լորտ Տէրպիլին նախագահութեամբ հաստատուաւ պաշտօնէից ժողովը: Յայտնի է որ լորտ Իւլմըսթընին և իւր պաշտօնակցաց խնաւունքով գլխաւոր պատճառը՝ անգղիացի ժողովրդեան գիւրագըր գիւղագիւղ մը եղաւ, որ կարծելով թէ ազգային հպարտութիւնը և արժանաւորութիւնը որոց վրայ վերջին աստիճան կը գոյնացան, Վաղղիոյ կառավարութեան ընթացքով վերաւորուեցաւ, և ըստորում լորտ Իւլմըսթընին նախագահութեամբ հաստատուաւ պաշտօնէից խորհրդարանը արժան չէր համարած փութալ ազգու կերպիւ պատասխան մը տալու Վալէ-վիքի կոմսին նամակին, որ Վաղղիոյ արտաքին գործին պաշտօնեան է, այս պատճառաւ կըսեմք, ազգային երեսփոխանաց ժողովը, իւր անդամաց մեծագոյն մասին հաւանութեամբ դատաւարական կառավարութեան ընթացքը, որ ըստ սովորութեան, պարտաւորեցաւ շուտով իւր հրաժեշտը տալու վեհափառ թագուհւոյն:

Թէպէտեւ Վաղղիոյ կառավարութիւնը քաղք. ըութեամբ և բարեկամական կերպիւ կը խնդրէր որ Վաղղիոյ օրինաց փոփոխութիւն մը ըլլայ ի զսպումն եղեւնագործութեանց քաղաքական փախտականաց, և թէպէտ լորտ Իւլմըսթընին ըստ այսմ մասին առաջարկած օրինաց գաղափարը խիստ արժանաւոր էր, և գուցէ նոյն օրէնքը յետ այսօրիկ պիտի ընդունուի և ի գործ պիտի դրուի, բայց և այնպէս անգղիացի ժողովրդեան կասկածը միայն թէ իւր իրաւանցը և իւր երկրին անկախութեանը և արժանաւորութեանը մնաց կը քարոզէր օտար տէրութեան մը, այս կասկածը միայն, կըսեմք, բաւական եղաւ իւր բարձր պաշտօնէն ձգելու այնպիսի երեւելի

անձ մը՝ որ ժողովրդեան սիրելի եղած և անոր համակրու թիւը շատոնցմէ ի վեր ձեռք բերած է:

Վաղղիոյ և Վեգղիոյ բարեկամական կապակցութիւնները առայսմ հաստատուեցին կրճատ և ըստորում այս երկու կառավարութիւնները փոփոխակի մեծամեծ օգուտներ կը քաղէին նոյն մտերիմ կապակցութիւններէն և դաշնակցութեան, ուստի տարակոյս չկայ թէ երկու կողմէն աւամեն կերպ ջանքի գործ պիտի դրուի, որպէս զի այս պատահական դէպքերէն և այս երկու ժողովրդոց փոխադարձ գրգռութենէն չըլլայ որ մնաց մը ծագի մէջընդմիջ հաստատուաւ դաշնակցութեանը: Հասարակօրէն կը յուսացուի թէ լորտ Տէրպիլին նախագահութեամբ կազմուած պաշտօնէից ժողովը հոգ պիտի տանի այս դաշնակցութիւնը օրրատօրէ ևս առաւել ամրացընելու յօգուտ խաղաղութեան աշխարհիս:

Լորտերուն խորհրդանոցին մարտ 1ին (ըստ նոր տուեալի) նիստին մէջ, լորտ Տէրպիլին առեւ նախօրէնքին մը ըրաւ, որ նոր պաշտօնէից ժողովոյն քաղաքական ապառնի ընթացքին յայտարարութիւնը կրնայ համարուիլ: Յիշեալ առաջին պաշտօնատարը՝ զինի բացատրելոյ դպարագանքը որ հարկադրեցին զթագուհին հրաժայելու իրեն որ նոր պաշտօնէից ժողով մը կազմէ, իմաց տուաւ խորհրդանոցին թէ Վեգիլ Իրիտանիոյ զօրաց բանակը խիստ բարձր վիճակի մէջ կը գտնուի և կը յուսայ թէ շինատանի և շէնքատանի պատերազմները շուտով յաջող վիճակ մը պիտի ունենան: Լորտ Տէրպիլին յետ այնորիկ գովութեամբ խօսեցաւ Վաղղիոյ դաշնակցութեանը վրայօք և չարաչար դատաւարտեց յաւնվարի 2-14ին եղած եղեւնագործութիւնը ընդդէմ կենաց Վաղղիոյ կայսեր և վրայ բերաւ թէ Վեգիլ Իրիտանիոյ մէջ չընտար ամենին համակրութիւններ գտնուիլ այսպիսի չարագործութեանց և այս օրինակ վատ մարդ աւսպաններու համար:

Վալէվիքի կոմսին գրած պաշտօնական նամակին վրայօք խօսելով, լորտ Տէրպիլին զուգեց թէ նոյն գրութեան մէջ Վեգիլիոյ համար թշնամանիչ աստ թիւներ չկան. բայց անշուշտ աւելի խոհեմութիւն ըրած պիտի ըլլար նախորդ կառավարութիւնը եթէ անմիջապէս պատասխանելու ըլլար յիշեալ նամակին: Վաղղիոյ երեսփոխանաց խորհրդանոցին քուէարկութեամբ ըրած ուրիշումը, յարեց յիշեալ աշխուական լորտը, դաւաճան մարդասպանաց համար առաջարկուած օրինաց գաղափարին դէմ չէր, այլ նախորդ կառավարութեան ընթացքին դէմ էր, որ ամենեւին պատասխան մը չուղարկեց Վաղղիոյ արտաքին գործոց պաշտօնէին նամակին:

Նոր պաշտօնէից ժողովոյն գլխաւորութիւնէն է, ըստ լորտ Տէրպիլի, պատասխան մը տալ յիշեալ նամակին, նշանակելով զյօգուածները որ թշնամանիչ երկացան, և Վաղղիոյն կայսեր ծախուցեալ անկեղծ բնաւորութենէն այնպիսի պատասխան մը կը յուսուէր, ըստ, որ պիտի հանդարտեցնէ ամեն կերպ գրգռութիւնը և թոյլ պիտի տայ ազգային խորհրդանոցին որպէսզի ի մասին դատակցութեց առաջարկեալ օրինաց գաղափարը իւր սովորական ընթացքը շարունակէ:

Թէպէտեւ լորտ Իւլմըսթընին գահերեցութեան կազմեալ պաշտօնէից ժողովոյն ինչպէս ետեւ, լորտ Վերթմոյստը Ուէտքիլֆ, որ Վեգիլ Իրիտանիոյ դեսպան է ի կոստանդնուպոլիս և այսմ լորտին կը գտնուի իւր հրաժարականը տուած էր, սակայն հեռագրական վերջին լուրերը կը քննարկեն թէ թագուհին չէ ընդունել անոր հրաժարականը, և յիշեալ աշխուական լորտը պիտի վերադառնայ ի կոստանդնուպոլիս:

(Վեգիլի) Վալէվիքի լորտերութիւնը մեծ փառահաւորութիւն չիցայցնէր նոր պաշտօնէից ժողովոյն տնօրէնութեանը վրայ, և կը յուսայ թէ շատ շուտով նորէն լորտ Իւլմըսթընին պիտի յանձնուի կառավարութեան սանձը: Լու յիշեալի

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅՈՒՆԱՆԵՍ ԱՂԱ ԱՅՎԱՆՈՎՈՒԹԻ

Վաղղիոյ, մանաւանդ թէ Լուրսպիւոյ մայրաքաղաքին այս տարուան հանդիսարանը՝ Հայոց սրտին մէջ քաղցր ու անջնջելի յիշատակ մը պիտի թողու եղեր, հինգ միլիոն ժողովրդեան անունը իւր մէկ ներկայացուցին անուամբ պատկերով: Վաղղիոյն ըրած այս յաղթանակին մէք ևս առաջինայ էինք, և որպէս մեր սիրտը թնդաց այն ցանկալի օրը, տարակոյս չունիմք որ բոլոր մեր համագրեաց սրտերն ևս մեր զգացմանը հաղորդակից պիտի ըլլան ցնծութեամբ: Ինչպէս կը ճխար մեր ոգին երբ կը տեսնէինք որ չորս դարէ ի վեր ուրիշ անուանը տակ բաժնուած ձգբուած, մանաւանդ թէ կորսուած ժողովուրդ մը՝ այսօր իւր մէկ անդամայն ձեռքը ոչ միայն իւր անուանը փառքը կը տանար, հստա նաեւ իր հզօրագոյն տեղացի մէկն ևս, Լուրսպիւոյ աւանդէն մեծ ժողովուրդը, իւր անուանը հովանւոյն կը կրօնէր:

Սեւ էր այս յաղթանակը հարստահարեալ ժողովրդեան մը համար, յաղթանակ յաւերժալիշատակ իւր տարեգրութեանց մէջ, յաղթանակ՝ որով կարծես թէ հպատակութիւնը ինչաւ նուրբէն իւր վրէժն կառնոյր, ոչ սուսերբ՝ այլ այնպիսի զինուոր, որ ոչ եթէ ժահհոտ արեամբ կը փայլէ, հապա բնութե ամենէն սքանչելի գուններով:

Ո՛վ էր այս ազգիս անոյեանը, ո՛վ էր այս զարմանալի զէնքը շարժող, ու փառք ազգի մը հետ մեծատարած ու ամենաճոխ ազգի մը՝ անուան ևս յաղթանակողը: — ԱՅՎԱՆՈՎՈՒԹԻ:

Կոյ ճշմարիտ Հայու սիրտ մը ոտու ծանօթ, մանաւանդ թէ սիրելի չըլլայ այս փառաւոր անունը: Եկեղեցի, վարժարան, դպրոց թիւնք գեղարուեստը՝ Հայաստանի այս գարուն քանի՜ քանի յիշատակներ ունին կրկնելի, և վայելեցնին այս անուամբ կրօնած:

Այս անուան, որով և Վաղղի անուանը փառք եղող երկուց հարազատաց վրայ հարկեցեալ ունեցած սէրն ու երաստագիտութիւնն ևս մեծ է: Ստեպ ստեպ թախանձանք կըրէ մը ու կըրէ թեւեւ մը՝ կենսագրական ծանօթութիւն մը տալ իրենց վրայ: Այլ ժամանակ է որ իրենց խնդիրը կատարել սկսիմք: Եւ սկսիմք մեր գեղարուեստից տխրեանք: Ուրիշ անգամ գործութեանց ու եկեղեցւոյ տխրեանքն և քաղաքի մը վարդապետին Այվազովի (Ալեքս. անունը մը) մէջ ու գեւ պիտի մընջէ, այնչափ աւելի բերկրու թէ՛ որչափ որ յայտնի է իւր ունեւորացն ու վերձանողացը, որ անոր անուամբն է որ իւր թեւերը բուսած են, կը գործանեն և կը փայլեն:

Յովհաննէս աղա Այվազովի ծնած է 17-29 յունիս 1817, իրիմու Քեֆէ կամ թէ՛ ադոսիա քաղաքին մէջ: Այն ինչ մանկական փափկիկ մատուները կարողեղան մատիտ ու վրձին բռնել, պատկերահանութե ունեցած հրաշալի տղանքն

ու յարմարութիւնը երեան ելան, այնուհետեւ չորս դին պատած խրիմու գեղանձաղ դաշտերը կանաչադարձ լեռները, գեղեցիկ խաւ բլուրներ, գեղանու փ ծովը, կանգուն ու կիսաւեր եկեղեցիք և անոնց հաւանդ պատկերներն ու քանդակները մէկմէկ գեղեցիկ ու սիրելի օրինակներ դարձան պատանւոյն նկարչութեան բընատար խղճն ու անորմալը յագեցընելու, փառ վրասն ու ստեղծիչ հանճարը զգաղեցնելու:

Ինչպիսի անոնց գրեթէ ամեն ճիւղին մէջ ունեցեր էր Հայոց ազգը և ունի տակաւին քաղաքուեստ ճարտարներ, նկարիչ մը՝ ծովանկար մը, դիտակազիր մը կը պատկեր իրեն իւր փառաց պատկն ամբողջացնելու: Օր մը Հայաստան Ուստաղուականին մէկը Քեֆէի մէջ ժուռ դալու ժամանակ կը տեսնէ մեր պատկերահան ծնած պատանեակն որ անուամբ քարի մը վրայ նստած ծովանկարչութեանը կը խնայէր, այն քաղած մանկական նկարներուն վրայ կը հիւսնայ, կը մտածէ որ եթէ պատանւոյն այս բնատուր հանճարը մշակելու կատարելագործելու միջոցները գիւրացուին, ոչ միայն իւր ազգին, ընկած ազգատոհմին, այլ նաեւ Ուստաղուական, իւր հիւրընկալ հայրենեացը մեծ փառք ու պարճանք կը ըլլայ: Այս ազնիւ մտածութեամբ ձեռք կը դնէ վրան, կը պաշտպանէ, և 1833ին կայսերական հրամանաւ և հաճութեամբ զինքը Փեթրպոլիկ գեղարուեստից ձեւարանը կը մտցընէ յաշակերտութիւն:

1852ին ալ, լրտ Տերպիկին նախագահութեամբ պաշտօնէից ժողով մը կազմուեցաւ, որ լման տարի մը չտուէր :

— Գաղղիոյ Միլիթէր լրագրութիւնը քննարկելէ ետք կը նշուի իրենց քաղաքին տիրելու, ուր մէկ միլիոն ժողովուրդէն աւելի բնակիչ կը գտնուի, և 7—8000 թաթար զօրք ու 30000 շինացի զինուոր կը պաշտպանէին անոր ամրութիւնները : Լիւզիւսից և Գաղղիացից կողմէնէ ելած կորուստը հարկը հազիւ միայն կը հասնի . բայց թշնամին մեծ կորուստներ ըրած է, թէպէտև ճշգրիտ յայտնի չէ անոնց թիւը :

Գանդակի կուսակալ հռչակաւոր Լիւզիւսի մանտարինը, նմանապէս թաթար զօրապետը որ զՄանդուկ կը պաշտպանէր, դաշնակից զօրաց ձեռքը դերի ինկեր են ու Լիւզիւսի անուն անգլիացի ֆեւկաթին մէջ բնակարարներ են :

— Հնդկաստանի պատերազմը որ ըստ օրէյտու լեզու կը թայի նպատակ Լիւզիւսից . և ապա տաճարութե պատմութիւնները երեւելի գէպք մը չեն նշանակեր որ անշուշտ հաւաստի նշան մըն է մեր յաջողութեանը, կրտէ Ֆրէնս օֆ Չիւս լրագիրը, և կը յարէ այսպէս « Հանապարհները շատով կը բացուին, հազարաւոր թիւները վերստին կատարելապէս կարգադրուեցան Լիւզիւսի տէրութեանը, Լիւզիւսի և Պոմպիւի հետ, ու քանի մը օրէյտու ելքերու հետ ապրու թիւները պիտի սկսի բանիլ Կալիֆորնիայէն մինչև Ինչուիլէր : Եւ այժմ միայն Լիւզիւսի և Պոմպիւի կիւրի մէջ խափանեալ է » :

— Ընտանիք Միլիթէր լրագրոյն մէջ կը կարգադրուի « Լիւզիւսի Վիլիամ թաթարէն և Լիւզիւսի թաթարէն մէջ անցեալ ամիս գեղականութիւնը 6—18ին ստորագրեալ պայմանագրութիւնը ի մասին ամուսնութեան յիշեալ թաթարէնի հետ, այս օրերս տարագրեցաւ վասն տեղեկութեան բարձրագոյն թիւն : Եւ այս պայմանագրութեան մէջ նշանակուած է թէ բարձրագոյն թաթարէն լեզուի լեզուի տան ծախքը Ֆրէնսիլը— Լիւզիւսի իշխանին կարուածական եկամուտէն պիտի տրուի . զոր Լիւզիւսի թաթարէնը 92000 թաթարէն օրոշած է տարին :

« Լիւզիւսի թաթարէնը իւր աղջկանը տուած օժիտը 40000 լիւս սթէրլին է . որուն տոկոսը պիտի վճարուի յիշեալ բարձրագոյն լեզուից երկուքին մէկտեղ, և ի գիպուածի մահուան միջին կամ միւսոյն, ողջ մնացողին պիտի տրուի :

Լիւզիւսի լրագիրը հանձարն այնպիսի ընդարձակ տարածք մը կը փնտռէր ինքզինքը յուսացնելու : Լիւզիւս անձուկ հորիզոնը փոխուեցաւ, հակադրապէս յառաջ երթալով իրեն և իւր աղագետական փառաւոր վիճակ պիտի պատրաստէ, քաղաքակցաւոր օգտակար պիտի ըլլայ : Վրասի արձաթի պատուանշանն առաւ, և յաջորդ տարին 1836ին երկրորդ կարգի ոսկի պատուանշան, իսկ 1837ին առաջին կարգի մեծ ոսկի նշանին արժանացաւ, և կայսերական հրամանաւ իրիմ զրկուեցաւ օրպէսզի հայրենեացը ծովային տեսարանները նկարէ :

Լիւզիւս տարին 1839ին առաջին կարգի նկարիչ անունը պատուեցաւ, Ղեմարանէն ելաւ, և 1840ին կայսերական ծախիւք Իտալիոյ և Լիւզիւսի այլեւայլ կողմէն յուզարկեցաւ օրպէսզի թէ բնութե և թէ գեղարուեստից հրաշքերը տեսնելով, գիտելով, մտածելով ու խօսակցելով, հանձարն ու արուեստը կատարելագործէ :

Սկսեալ այն առէն Յովհաննու փառքն ու առաջին օտար երկիրներ ևս հռչակուիլ . ուր որ գնաց, ուսկից որ անցաւ արուեստակցացն ու արուեստասիրացը զարմանքը գրաւեց իր հրաշքին հանձարով : Վերջինից գրատանը մէջ հանդիսացուցած պատկերները հարկ եղաւ որ տէրութիւնը զինուորներով պաշտպանէ, այնչափ խուռն բազմութի տեսնելու կը փաղէին : Հիմա այն զարմանալի տեսարանները Վերջինից աղ-

մինչև յիշեալ : Իսկ 8000 լիւս սթէրլին տարէ կան թողարկ երեք ամիսէ երեք ամիս պիտի վճարուի Լիւզիւսի թաթարէնէ միայն ի պէտս մասնաւոր ծախուց իւր դասերը, որ պիտի չկրնայ նոյն եկամուտը վաճառել, գրաւականէ (ընչինէ գումար) և ոչ կանխիկ ստանալ զայն :

« Լիւս կողմէն, Լիւզիւսի թաթարէնը կարգադրուի Լիւզիւսի թաթարէնը դասեր համար 30 հազար թաթարէն օժիտ մը, եթէ այրի մնալու ըլլայ . և 40 հազար թաթարէն, եթէ բարձրագոյն իշխանը մեռնելու ըլլայ անմիջապէս ժառանգ ըլլալով Լիւզիւսի գահին » :

Լիւզիւսի Հնդկաստանի ընկերութեանը վրայը հետեւեալ տեղեկութիւններ կը կարգադրուի Լիւզիւսի մէկ քանի լրագրաց մէջ, Լիւզիւս տեղեկութիւնները մասնաւոր ու շաղկապեալ արժանի կը համարուին այժմ, որ նոյն ընկերութիւնը ջնջու կամ անոր շնորհուած արտօնութիւնները ետ առնելու խօսքեր կը լսուին Լիւզիւսի մէջ :

« Լիւզիւս—Լիւզիւսից հրաւանդանէն անդին առուտուր ընկու առաջին արտօնութիւնը Լիւզիւսի Լիւզիւսի թաթարէնը շնորհեց վաճառականաց ընկերութեան մը, յամին 1600 : Լիւզիւս ընկերութեան գրաւագրութիւնը, որ բազմապէս էր բաժանորդութիւններէ, 1250 Ֆունտը իւրաքանչիւրը, 1 միլիոն 800 հազար Ֆրանսի կը հասնէր : Բարձրագոյն իշխանութեան ժամանակը, յամին 1656, այս արտօնութիւնը խափանուեցաւ և վաճառականութիւնը Հնդկաստանի, որ յայնժամ անկախ տէրութիւն մըն էր և կը կառավարուէր Օրէնի—Օւէպ վեհապետէն, թիւ տրուեցաւ բոլոր Լիւզիւսից . Լիւզիւսի գինի երկրի ամաց յիշեալ արտօնութիւնը վերստին հաստատուեցաւ և տեղի մինչև 1689 տարին, Լիւզիւս ժամանակը, Կալիֆորնիա թաթարէնի կառավարութիւնը, անշուշտ գրաւական ներդրութեան շարժեալ, ընդունեցաւ զառաջարկութիւնը նոր ընկերութեան մը, որ փոխանակ արտօնութեանը զոր կը կրնայր և ձեռք բերաւ, խոստացաւ 50 միլիոն Ֆրանսի փոխ տարու կառավարութեանը տարին հարուրին 8 տոկոսով :

« Լիւս վերջին թիւրուութիւնը բարձրագոյն թիւն վճարող շնորհուեցաւ . որ միանգամայն հաստատեց առջին հրամանագրերով շնորհուած թիւրուութիւնները գրաւուաններ հիմնադրելու, ամրացնել կանգնելու և անկարկութիւններ հաստատելու ու անոնց տէր ըլլալու : Լիւզիւս երրորդ ամրացեալ երկիրներ ունի մէկը, զօրագոյնաց կարօտ է զանոնք պաշտպանելու համար . պէտք է գէտ զննել յարձակմանց, դաշնակցութիւններ և հաշտութեան պայմանագրութիւնները :

նուականաց հոյակապ պաշտոններուն գեղեցիկ զարգերն են, ծանր ծանր գնելով գնուած : Հռոմէս անոր նկարները զարմանքով մը կը պահէ ու կը ցուցնէ : Իսկ փարիզ այս տարուան յիշատակին հետ ուրախութեամբ կը յիշէ այն անուանալի նկարիչը զոր ասիէ տոմարներու տարի յառաջ ոսկի նշանով էր վարձատրած իւր հանգիստացուցած գեղանկարի պատկերներուն համար, և դեռ իւր քանկութիւնը թանկարանին մէջ եղած հրաշանկար պատկերին վրայ զարմանալէն չգաղթէր :

Տարակցայ չկայ որ յօտար տէրութեանց պատուեալ ու վարձատրեալ հանձար մը անվարձ ու անպատիւ չէր կրնար մնալ յիւրերմ տէրութեան, մանաւանդ Ռուսիոյ պէս կայսերութե մէջ որ իրաւամբ ձեռնուած և պաշտպան անուանեալ գաղութեանց, գիտութեանց և գեղարուեստից : Երբ որ այնքան վարձիւք, գովութեամբք, փառք ու կատարելութեամբք դարձաւ Յովհաննէս ի Ռուսիա, իւր անունը ու հանձարն յիշատակները իւր տեղը թողուլ ըստ իր Խալիլի ու Գաղղիոյ մէջ, վեհափառ Երկուցայն կայրը Սիւրիոյ Լիւզիւսի ասպետութեան երրորդ կարգի աստիճանն իրեն շնորհեց . վերջէն ալ փառաւոր հրովարտական Ռուսիոյ ծովամարտի նաւաց նկարիչ տնտեսանցաւ ու Փեթրուրիի գեղարուեստից Ղեմարանին ևս անգամ :

Յաջորդ տարին 1845ին ապրիլի 13ին Կոստան-

նէլ . ուստի այս իրաւունքները 1698ին շնորհուեցաւ յիշեալ ընկերութեան գործակալացը, և նոյն թուականէն ի վեր այս արտօնութիւնը նորագուեցաւ ժամանակ առ ժամանակ ամեն կերպաւորութիւններով որ ի գործ կը դրուին Լիւզիւսի մէջ երբ հարկ կը ըլլայ օրէնք մը հաստատել :

« Յամին 1753, Հնդկաստանի ընկերութեան ունեցած երկիրները տակաւին մեծ բան մը չէին քանզի անոր վեհապետութիւնը կը տարածուէր միայն քանի մը քաղաքաց վրայ կամ լաւ ևս է ըսել քանի մը բերդերու վրայ, ինչպէս է Մատրաս, որոնք սահմանաւ ինչ շրջակայ փոքրիկ երկիր մը պաշտպանելու : Լիւզիւս այն ժամանակները, Տիւրքիոյ զօրապետը կը հրամայէր Գաղղիացից Հնդկաստանի մէջ, տոկոս յանձնապատասխան և յաջորդի մարդ մըն էր, այլ ամեն նեխ իր ճահար չէր ի մասին միջոցներուն զորս պէտք էր ի գործ դնել իւր նպատակին հասնելու համար : Լիւս զօրապետը այնպիսի իշխանապետութեան օգուտ մը հետեւեցաւ, որուն զարմանալի յառաջողութեան արդիւնքը կը տեսնէք այսօրուան օրս : Մատրաս քաղաքը, որ յայնժամ Լիւզիւսից գլխաւոր հաստատութիւնն էր Հնդկաստանի մէջ, հաշտութեան դաշինք ըրած էր Գաղղիացի փոքրիկ զօրաբանակի մը հետ : Տիւրքիոյ ոտքի տակ առաւ այս դաշնագրութիւնը, Հնդկացի վեհապետ իշխանի մը հետ նիդակակց եղաւ որ ուրիշ վեհապետի մը գէտ պատերազմունէր, և այս կերպիւ սովորեցուց իւր հակառակորդացը, այսինքն Լիւզիւսից . զքաղաքականութիւնը որուն անփոփոխ կերպիւ հետեւեցան Հնդկաստանի մէջ : Մեծ տոկոսով տէր անձ մը, լրտ Լիւզիւս անուն, անցեալ դարուն մէջ տեղը, հրամանատար էր Հնդկաստանի ընկերութե զօրացը, և յաջորդեցաւ վերջապէս կատարեալ յաղթութիւն մը տոմարու ոչ միայն Գաղղիացից վրայ, այլ և անոնցմէ պաշտպանեալ Հնդկացի վրայ . և ըստորում յաջողութեանց մէջ տեղը մարդս անգործ չնստիր, ուստի Լիւզիւսիցները աշխարհակալութեանց ասպարէզին մէջ նետուեցան համարձակութե :

« Կարճագոյն կառավարութեան ամիսը Կալիֆորնիա . ուր ամեն հաստատութիւնները լման են, որոնք մեծ տէրութեան մը մայրաքաղաքին մէջ սովորաբար կը տեսնուին . այլ և քաղաքական և զինուորական բազմութիւն պաշտօնատարներ և շատ հարուստ եւրոպացիներ կը գտնուին : Կալիֆորնիա ժողովրդեան թիւը գրեթէ 700,000 հազար կը հասնի :

Թէպէտև ընկերութիւնը չափազանց պարտուց ներքե կը գտնուի, այսու ամենայնիւ երբեք

գին մեծ Կիւրին հետ իրիւ ուղեկից Կ. Պոլս գնաց, և աղագային իւր աստիճանին ու հանձարն արժանաւոր պատուով զինքն ընդունեցան : Լիւզիւս երբ որ յերկիր իւր դարձաւ իրիմաւ այլեւայլ քաղաքաց և նաւահանգստից տեսարանները նկարելու զբաղեցաւ :

Լիւզիւս տարի ետք 1847ին Վալերուսի արքայական Ղեմարանին գեղարուեստից անգամ գրուեցաւ, և քիչ ժամանակէն Փեթրուրիի նկարչութե Ղեմարանին վարձատրուող կարգեցաւ : Իսկ 1851ին Սիւրիոյ Լիւզիւսի երկրորդ կարգի ասպետ անունեցաւ, և 1853ին Փեթրուրիի Վալերուսի հետ հաշտութե նորանոր պատկերներ ու վարձատրութիւններէ ետքը նորագոյն փառքով մ'ալ իր հանձարը պատկեցաւ, անունակալութեան փառաւոր ու ցանկալի անունը յորդուց յորդիս արժանապէս ժառանգելով :

Լիւզիւսի պատերազմը իւր հրաշակերտից թիւը շատ աւելցուց : Վերջին տոկոսի նաւամարտին ահաւոր նկարը տեսնողները բաւական բաւ չեն գտնել գովելու : Տեսնելու գէտ ստիպում մը կը պատէ զքեզ, կը գրէ մեղանուանի գաղղիացի նկարիչ մը, չորս կողմէ հուր և ծուխ և կարծես թէ գովարտողն իրենց արտից սաստկաւ շառաւ թնդմունքէն ու ջախջախած նաւերու ծարձատմունքէն ականջը պիտի խլանայ :

(Պիտի շնորհակալութիւն)

ՄԱՍԵԱՅ ԱԶԱՆԻ

չբաղարեցաւ տարին հարուրին 10½ շահ վճարելու իւր բաժանորդացը :

«Յիշեալ ընկերութեան արտօնութիւնները 1834ին ընդունցան քանզի 1830ին որո Թոպէրթ իւր ազգային երեսփոխանաց խորհրդարանին և լորտ իշխող լորտերուն խորհրդանոցին մէջ առաջարկութիւն մը ըրած էին ըստ այսմ մասին ուսկից յիշեալ որոշումը յառաջ եկաւ : Այս վերանորոգութիւնը ևս առաւել ընդարձակեցաւ քանզի Հիգիտտանի կառավարութիւնը ըստ սկզբանց, առնուեցաւ ընկերութեան ձեռքէն . որ իւր ամեն իշխանութիւնը փոխադրեց թագաւորական գահուն , նմանապէս իւր ունեցած երկիրները և իւր առնելիքները . և ինքն ինք կառավարութիւնը պարտաւորեցաւ վճարելու անոր ամեն պարտքերը , այլև նոյն ընկերութեան բաժանորդաց դրամագլուխը տարուէ տարի հասուցանելու : Աստի Հիգիտտանի ընկերութիւնը , յամին 1834 . ոչ միայն կորսնցուց իւր առևտրական արտօնութիւնները , այլև նոյն ժամանակէ ՚ի վեր գաղարեցաւ անկախ և վեհապետական ընկերութիւն մը ըլլալէ : Սակայն ներքին քաղաքական կառավարութիւնը ժամանակի մը համար , անոր ձեռքը թող տրուեցաւ պայմանագրութեան մը միջոցաւ , որուն գլխաւոր մասն է ամենին ինչ փութութեան տեղի չտալ պաշտօնական ծառայութեանց մէջ և եկամտից ժողովումը չբաղարեցնել : Այս առաւել ժամանակեայ կարգադրութեան պայմանագրումը որ կը վերջանար 1854ին քանի մը տարուան համար ևս վերստին նորոգուեցաւ :

«Վերջից Վաշինկթըն քաղաքին 1 ը Տեմբրիս անուն լրագրութեան մէջ հետեւեալ յօդուածը կը կարդամք :

ՌԵՏԵԼԸ ԵՒ ԽՄԵԼԸ
«Վաշինկթըն և Վերջիցի մէջ :

«Վերջիցի ժամանակէ ՚ի վեր , ճիշդ Պիւլտայինքն ինքզինցին ծանուցեալ է ՚ի մասին իւր յամրութեանը որով կը ծառէ : Վերջիցի մէջ կեանքի ուստեղ իւր ընդհատութիւն գործող համարուած է . իսկ Վերջիցի մէջ ծանրակշիւ դործայ մը տեղ գործած է . որուն ընդհատութիւն չկրնար ըլլալ : Նոր-Նորքի մէջ կաճապարեմք մեր ճաշը բայց ՚ի Վոտոն գործքը լընցնելէ ետե կը ծառէ և ամեն կերպ հանգիստ առնելով հետեւաբար իրենց բաժակին վրայ թմբեկով մարտութիւնը կը կեն : Այս երկու ընթացքին հետեւութիւնը այն է որ , Վերջիցի իւր ժամանակը կը կորուստանէ յօդուտ իւր բարեկաւութեանը . այն ինչ Յոփսթանը այսինքն Վերջիցի իւր ժամանակը կազատէ ՚ի փնտ իւր ստանդարտի : Յիշեալ երկու գէպքէն ալ փնտ մը կը ծագի . քանզի Վերջիցի , որ յամրութեան կը կատարէ իւր մարտութիւնը , թանձրամարմին և կաթնածաղկաբեր (տամբալ) կը ըլլայ . այնինչ Վերջիցի սոսկալի կերպիւ նեղութիւն կը կեն ՚ի գոլորտամարտութեան :

«Վայց բժշկական գիտութիւնը դարման մը գտաւ այս երկու անխից և անտեղ հետեւութեանցը , իւր զորացուցիչ պատրաստութիւններով , որ մեզմ և միանգամայն զորաւոր են . և ասանք Հոլլոուէյի գեղահաստերն են : Այժմ մարդոյ ստամբը երբոր օխտացեալ է , բարեկամ մը ունի , այս բարեկամը Հոլլոուէյն է : Որչափ որ տառապեալ ըլլայ այս գործարանը դարձեալ իւր զօրութիւնը կը ստանայ յիշեալ բուսական գեղանք բարեբար ներգործութեամբ : Ազգային սովորութիւնները դժուարաւ կը կոտորուի իւր վրայէն նեղեալ . մեր սովորութիւնները դժուարամարտութեան կը կոտորուի և կը քայքայուի մարդը զմեզ : Վայց այն գեղը որ այս նեղութեան կազատէ զմեզ , ամենուն յայտնի և ամեն մարդ զիւրու կը կոչուի ձեռք բերել զայն . քանզի Վիտայեալ-Նահանգաց մէջ չկայ գեղ մը որ նոյն գեղը հնարողը մոռցած ըլլայ . նմանապէս չկայ խորձը երկրի ուր լրագրութիւններ կը կարգադրուին , որ չձանաչէ Հոլլոուէյի գեղերուն յատկութիւնները :

«Այս գեղը որ այսօրուան օրս այնպիսի կարգութեան մը մէջ կը գտնուի որ ամենեւին վախ մը չունին ամեն կերպ զբոսարտութիւններէ , և

մինչև ցայսօր հնարուածներէն ամենէն լաւն են ինչպէս կապուած ցանէ մարդկային սեռին կէսին ըրած փորձը :

«Նորոգական կեանքը փնտաւար է մարտութեան : Իւր գրեթէ քիչ ըլլող մարդոյն վիճակը , երբոր իւր գրասեղանին առջև նստած է , արգելք մըն է որ ստանդարտ և ընդերաց մէջ տեղը կը կենայ , և կերակրոց՝ մամուցի փոխուելու աշխատութեանը կը մնասէ : Այս բանէն կը հետեւի որ դժուարամարտութիւնը լրագրարեմի մը նոյնպէս գրասեղանին ընտանի գէնէ . ուստի այն գեղը որ զգուարամարտութիւնը անեղեղութեան , արժանի է անշուշտ փորձիկ գովեստի մը ՚ի կողմանէ լրագրարեմի :

Բրուսից Պրէսթեր-Վիլյամ իշխանին նորապատիւ լրագրից , այսինքն Սեմին իշխանից թագաւորական դատարը բարձրագոյն արքայազուն Վիլյամ-Իշխան իշխանուհին հետեւեալ ինքնագիր նամակը յուղարկեալ է մօտերս մօսկա Վրաւգիլք պաշտօնակալին , որ Պրէսթեր քաղաքացեան է .

Կ 6-18 Փետրվարի 1858 :

«Սեմարգոյ քաղաքացեան ,
«Վերջիցի լրագրիցը որ եղաւ ՚ի Վերջին իմ լրագրի և ինձ , այնչափ փառաւոր ու գեղեցիկ է , և քաղաքացիք ու ժողովրդեան ամեն գասերը այնչափ եռանդեամբ մանակից եղան անոր , որ իմ սիրտս հարկաւորութիւն մը կը դրայ իւր խորին երախտագիտութեան հաւատարմութեանը : Ստի հաճեցար որ իմ այս գրացմանցս թարգմանը ըլլալ բոլոր քաղաքին և անոր բնակչաց առջև :

«Այս գրացմանքները ծագեցան իմ սրտի մէջ ՚ի պաշտօնս սիրտի մէջ արանաց որ եղաւ մեզ ամեն քաղաքները ուսկից անցանք մեր ճանապարհորդութեան ժամանակը , նմանապէս ՚ի պատճառս համակրութեան ապացոյցներուն զոր տուն մեզ միայն տեսնութեան բոլոր նահանգները : Ստի ինչու երկիրը , որուն արդէն նոյնիւրու է իմ համակրական ուղարկութիւն , իւր այս մեծարանաց նշաններով մեծապէս օգնեց սերտիւ սիրելու իմ նոր հայրենիքս :

«Կարծեմ թէ այս թագաւորանիստ քաղաքին ժողովրդեան զիտաւորութեանը համեմատ կը վարուի յուղարկելով ձեզ , իբրեւ նշան իմ զգացմանցս , գումար մը դրամաց զոր կաղաչեմ շնորհք ընէք բաժնելու ամենէն արժանաւոր աղքատաց Պրէսթեր : Այս բանին համար ձեռք բերեալ փոխ հասցնելով օգնութիւն ինքզինքն համար Պրէսթերին ինձ գրուած նամակները , որոց ուղարկութիւն մատուցանել ինչ կաղաչեմ :

Ձեր մտերիմը

(Ստորագրեալ) ԳԻՐԹՈՐԻԱ

Իշխան-Էլ Պրէսթեր-Վիլյամ իշխան և արքայազուն իշխան-Էլ Սեմին իշխանից և իշխանայի :

Յունվարի 2-14ին պատահած ոճրագործութեան համար ամբաստանեալ Ֆելքս Օրսինի , ինքի , տը Ռուտիօ և Կոմիզ չարագործաց դատաւարանը՝ Փարիզի երգուեալ դատաւորաց առջև հրապարակաւ տեսնուելով , Ֆելքս Օրսինի , ինքի և տը Ռուտիօն մահու դատապարտուեցան և Կոմիզը մինչև ցմահ թիւն (քիւլէք) մնալու դատապարտուեցաւ :

Հետեւեալ նամակը , զոր Փարիզի Սեմինի առաջնորդական լրագրի թիւ 10-ին արձակուելով կը հրատարակէ , Ֆելքս Օրսինի մահապարտ դրած է , և որուն փաստաբանը՝ Ժակ-Ֆափր անուն , հրապարակաւ կարգած է զայն դատաւարանական քննութեանց մէջ :

«Այս քաղաքին իբրեւ , կայսր Վաղդիսցոյց :

«Յայտարարութիւնները , զոր ինձի գէմը յունվարի 2-14ին պատահած եղեւնագործութեան դատաւարանական քննութեանց ընթացքին մէջ , բաւական են ՚ի մահ դատապարտուելու : Այս պատիւը առանց շնորհ ինչպիսիւ պիտի կրնամ . վաղեմի օգնական չեմ ուզեր խնարհիլ առաջին այնորիկ որ սպաննեց իմ գոլորտը հայրենեացս նորածին ազատութիւնը , այլև վաղեմի հիմնական դանուած փնտալիս մէջ , մահը բարեք մըն է ինձ համար : Թէեւ իմ կենաց

ընթացքին վախճանը հասած եմ , բայց և այնպէս կուզեմ վերջին փորձ մը փորձել ՚ի նպատակաւ իտալիոյ , որուն անկախութեանը համար բանի տեղ չգրին ամեն տեսակ վտանգները և կամաւ յանձնառու եղայ ամեն զոհերու : Այս անկախութիւնը իմ ջերմեանդ բաղձանացս հաստատուն եղեալսն է , հետեւաբար կուզեմ այս իմ վերջին մտածութիւնս առանգել այս նամակիս մէջ , զոր կու գրեմ առ Վեհափառութիւն ձեր :

«Վերջիցի այժմեան հաւատարկութեանը հաստատուն պահելու համար , պէտք է կամ անկախութիւն մը տալ իտալիոյ , կամ ևս առաւել հաստատութեամբ ամրացնել զղլթաները որոց մէջ Վատիկան գերի կը պահէ զայն : Սեմին այս ըսելով կը կոչուի որ Վաղդիսցոյց առինք թագաւոր իտալիոյ ազատութեանը համար : Այնքան հեռու չեմ երթար : Իտալիան կը կենդիւ միայն որ Վաղդիսցոյց անոր գէմ միջամուխ ըլլայ : Իտալիան կը կենդիւ որ Վաղդիսցոյց չտայ Վերջինից ՚ի թիկունս հասանել Վատիկան մօտերս ըլլալու մարտահանգ մէջ : Այս բանը ձեր Վեհափառութիւնը կը կոչուի , եթէ ուզեալ ըլլայ : Այս կամեցողութեան կախեալ է բարոյութիւնը կամ գոլորտութիւնը իմ հայրենեացս , կեանքը կամ մահը այնպիսի ազգի մը , որուն Վերջիցի , ըստ մեծի մասին , պարտական է իւր քաղաքակրթութիւնը :

«Այս այս է աղաչանքս , զոր իմ բանտէս կը յուղարկեմ ձեր Վեհափառութեանը , առանց բոլորովին յոյսս կորելու թէ իմ տկար ձայնս պիտի լսուի : Կաղաչեմ պաղատանք զձեր Վեհափառութիւնը , որ իմ հայրենեացս տաք վերստին այն ազատութիւնը զոր անոր դուռնէն կը կորուսնայ յամին 1848 Վաղդիսցոյց յանցանքով : Ձեր Վեհափառութիւնը թող բարեհաճի յիշելու թէ իտալացիք , որոց մէջ կը գտնուէր նաեւ իմ հայրս , ուրախութեամբ իրենց արիւնք թափեցին վասն Վեհին Վաղդիսցոյց ամեն տեղ ուր որ հաճեցաւ տանելու : զանաք թող բարեհաճի յիշելու թէ իտալացիք հաւատարիմ մնացին Վեհին Վաղդիսցոյց մինչև անոր անկումը : Թող ձեր Վեհափառութիւնը բարեհաճի չմոռնալու թէ որչափ ժամանակ որ իտալիան ազատ պիտի ըլլայ , Վերջիցի անոր որոնք ինքն և ձեր հանգստութիւնը անտի և մոռցածին բան մը պիտի ըլլայ : Կաղաչեմ շնորհք ընէք չգոցելու ձեր տկար զգացման հրաւերին հայրենապետի մը , որ գիտատուելու վրայ է : Թող ձեր Վեհափառութիւնը բարեհաճի ազատելու իմ հայրենիքս , և 25 միլիոն քաղաքացոյց օրհնութիւնները պիտի հետեւին ձեզ յազգաց յազգս :

«Վաղդիսցոյց բանտէն , 12 փետրվարի 1858 :

«ՖԵԼՔՍ ՕՐՍԻՆԻ

— Հալեպէն մեր յարգելի և ազգասեր թղթագիրը հետեւեալ աղբյւրին ցաւալի տեղեկութիւն կուտայ մեզ , փետրվարի 22 ամսաթուով :

«Վաղդիսցոյց ընդունող Ստու միաբան Վիկտոր Եպիսկոպոսին վրայք կը ցաւիք ազգաւորաբար , արդարեւ ցաւելու արժանի դժբաղդ գէպք մըն է : Վայց երանի թէ ես ալ հեռու ըլլայի և հեռուէն միայն ցաւակից ըլլալու բարեազգութիւնը դնէ ունենայի , և չտեսնէի այս տեղ ՚ի ներկայութեան բաղձանալի ազգաց սիրելի ազգիս եղած նախադէպք : Իստ որում յիշեալ Եպիսկոպոսը ամեն կիրակի մէյմէկ հռչակեալսն եկեղեցի հաւաքուելով . խոսն բաղձութեամբ և մանաւանդ քանի մը հարիւր նոր հռոմէալական Հայ ժողովրդով փոքրցներէ կանցնի և կերթայ պատարագ մատուցանելու :

«Այս գոյթակցական ցաւակի եղելութեան պատճառը քանի մը նախադաշտեալ անձինք միայն ըլլալը պիտի տեսնուի , սրտիս միջոց ևս առաւել կը ստանկանայ . . . : Տէր ինքն այցելու ըլլայ մեր դժբաղդ ազգին կացութեանը :

— Ինչպէս որ Վաղդիսցոյց մէջ կը կարդամք :

«Այս օրերս երկու զալի լուրեր տարածուեցան քաղաքին մէջ ՚ի մասին բարեկամական յարաբերութեանց ՚ի մէջ Վերջիցի և Վաղդից : Ուրախ սրտիւ կը տեսնեմ որ այն լուր մէջ ամենին հիմնաւոր բան մը չկար : Երկուեան հասած լրագրութիւնները , լորտ Տէրպիլին յայտարարութիւնները լորտերուն խորհրդանոցին մէջ

և ի յնտոնէն մարտի 9էն և 10էն (ըստ նոր տու-
մարի) գրուած հեռագրական լուրերը կատար-
եալ ապահովութիւն կուտան քաղաքական կա-
ցութեան անդորրութեանը վրայոք:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԴՈՒԼՅՈՒՆ , 5 ՄԱՐՏԻ

Պալլէրայի բարձրագոյն աբայադուրն Ս-
տարպէր իշխանը մեծ պատուով և արժանաւոր
յարգանքով ընդունուեցաւ օսմանեան կառավա-
րութենէն , և օգոստոսիա Սուլթանը հաճե-
ցաւ փառաւոր հարկերով մը ընել ի պատիւ
հորին Բարձրութեանը , որուն Սէֆէթի կարգին
առաջին աստիճանի ազամանդեայ շքանշանը ու
ականակուռ պատուական սուր մը շնորհեց :

Յիշեալ բարձրագոյն իշխանը հաճեցաւ
նաև Գաղղիոյ դեսպանին , Լատինոյ դեսպանին
և մայրաքաղաքի հելլենացի ժողովրդեան ճաշ-
կերութի հրաւերները ընդունելու , և կոստան-
դնուպոլսոյ երևելի տեղւոնքը պտտելէ ետե՛
անցեալ ամսոյ 22ին աւուրիական շաբաթ
ֆուկաթով մեկնեցաւ Յունաստան դառնալու :

Սեմափայլ Քէմալ էֆէնդին , որ կոյսե-
րական դորձակալ կարգուած է ի Սոնիա , Հէր-
սէք և Բարձր Լոյսանիայի մէջ , Սէյիթ Պաշի
գեշարֆ ֆուկաթով ամսոյ 3ին մեկնեցաւ իւր
պաշտօնին երթալու :

Սոյսերական հրովարտական , Իզմիրի նա-
խորդ կուսակալ Սուսուֆա փաշան՝ Դիրիա-
նուպոլսոյ կառավարչանուանեցաւ Սոսամէր
փաշային տեղը :

Իգեմփաշան և Գապուլի էֆէնդին արդէն
մեկնեցան Սերիկա երթալու , ուր կոյսերական
գործակալի պաշտօնը պիտի վարեն :

Միջեաները եկամտից պաշտօնարանը որո-
շած էր որ սյուսհետեւ արմատաց տասանորդ-
ները և մաքսերը մետաղեայ դրամով և օսման-
եան լիւան 100 դէշ հաշուելով վաճառուի :
Սակայն այս կարգադրութիւնը անողջ գնաց չու-
փազանց նուազութիւն պատճառելով և շատե-
րը չհամարձակելով նոյն պայմանաւ ծախու-
առնելու զանոնք , եկամտից պաշտօնեան արժան
համարեցաւ դարձեալ առջի պայմանաւ , այս
ինքն դրամութեամբ վճարելու դաշմարտեայ
զը հանել զտասանորդները և մաքսերը , որոցմէ
զանազան վաճառուներ եղան :

Սաթի պատուական լրագիրը ուրախ սրտիւ
կաւետէ թէ Սերիկանուպոլսոյ Հայ ժողովրդեան
ազգասիրութիւնը , ու սուսմասիրութիւնը , բա-
րեպաշտութիւնը և այլն , և այլն հակադրաբայ
յառաջագիծութեամբ զարգանալու վրայ են , և
թէ ուրիշ քաղաքները բնակող իրենց ազգա-
կից եղբարքը կը գերադանցեն թէ՛ կրօնասիրու-
թեամբ և թէ՛ ուսումնասիրութեամբ :

Վարձեալ յիշեալ լրագիրը մեծ դովաբան-
ութիւններով կը հրատարակէ Գուլափաի ազ-
գային պատրիարքական մայր դպրոցին յառա-
ջագիծութիւնը , որ յայտնի տեսնուել է , նոյն
լրագրութեան պատմաձին նայելով , փետրվարի
23ին կիրակի օրը եղած տարեկան մեծ քննու-
թենէն , որուն նիւթերն էին Հայկաբանութիւն ,
թուրքերէն և գաղղիերէն լեզուաց ուսումը ,
թուաբանութիւն և աշխարհագրութիւն :

Կրօնական ուսմանց վրայոք բան մը չի շատա-
կէր . բայց սիրելի է մեզ կարծել թէ մոռցուել
է յիշատակուելու : Վանդի պատրիարքական
մայր դպրոցի մը մէջ , քրիստոնէական ուսմանց
դասատուութիւնը գլխաւոր և ամենահարկաւոր
բան մը ըլլալը ամեն մարդ գիտէ և կը ծանաչէ ,
մանաւանդ այժմեան պարագայիս մէջ . . . :

ՔԱՆԱՔԱՆ ԽԱՐԻԿԻ

Չփաւնիս , 7 Մարտի :

Նահանգիս նոր կուսակալ փեմափայլ Սքոտ-
տարը Սուսուֆա փաշան չորեքշաբթի օրը Սէյիթ
էֆէնդի անուն օսմանեան շոգեշարժ ֆուկա-
թով հասաւ Իզմիր և մեծ յարգանքով ու թըն-
դանօթաց արձակամբ ընդունուեցաւ զինուո-
րական ու քաղաքական պաշտօնատարներէն :

Սեմաքոյ կոստանդեան Վրիգոր աղան ,
հինգ ամիսի չափ փարիզ մնալէ ետեւ , անցեալ

շաբթու վերագարծաւ Իզմիր ի ծոց իւր մեծա-
շուք աղին գերդաստանին :

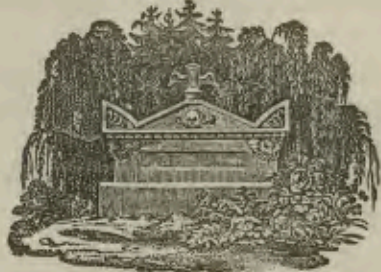
Արագրոյ նախընթաց թուոյն մէջ հրատա-
րակեցինք թէ Ստալիայի բնակիչ Օսմանիլ օղ-
լու հաճի Լիֆթեմ հաճի Սթրաթի Յոյն երևելի
վաճառականները յիշեալ քաղաքին մէջ Վէմ-
հանէ ըսուած օթեփանին տեղը ըստ ժամանակի
ծախու առնելով , նոյն քաղաքին Հայոց ընծա-
յեր են : Թէպէտեւ ծախու առնողները յիշեալ
վաճառականներն են եղեր , սակայն իգիտոսի
հանգուցեալ փեմափայլ Պօղոս Վէյլի դրամով
առեր են , և նոյն օթեփանը Վրիգոր Սթրաթի
ընծայեր է Ստալիայի իւր համազգեստը , բարե-
խօսութեամբ և ձեռամբ վերջիշեալ Հայոց
Յոյն աղնուականաց :

Իշիէկ սուրբ Սեբոստիան դպրոցին մէջ տը-
խուր հանդէս մը կատարուել է ի յիշատակ
առաջին տարեգարծի մահուան հանգուցեալ
պատուելի Ռուբէն Միգրէաս փաթապետի փա-
փագեան կոստանդնուպոլսեցոյ . որ շարունակ
26 տարի յիշեալ դպրոցին փաթապետութեան
և կառավարութեան պաշտօնը կատարել , ու
անոր ըստ ամենայն մասին պայծառութեամբ և
բարեկարգութեամբ պատճառ եղած է : Սու-
ռաջագէմ աշակերտներէն մէկը , ի կողմնէ
իւր բոլոր աշակերտակցացը՝ պարագայիս յար-
մար ծառ մը կարգացեր է , և հայկաբանութե-
դաստուռ պատուելի պարոն Ս . Ս . Պաւստան-
եանը համառօտ ատենախօսութեամբ մը սգո ու
կերպիւ բացատրել է՝ աշակերտաց երախտ-
գիտութեան նուիրական պարտքը առ փաթա-
պետ իւրեանց :

Սոտ օրերս եւրոպական կարաւ մը հրատա-
րակուեցաւ Ռիանո-Ֆորթի համար շինուած ,
յարգւոյ աղա Ս . Գաւրուս Ս . կոստանդեան քա-
ղաքումիկ պատանայն հեղինակութեամբ : Սո-
կաբաւը հայերէն լեզուաւ շարագրեալ է . այս-
ինքն գուռը ու այլեայլ տեղեր՝ պէտք եղած
խօսքերը հայկական լեզուով գրուած է , իր
այս աշխատասիրութիւնը պիտի շարունակէ , երբեմն
երբեմն զանազան կարգանքի ու եղանակներ չի-
նելով և հրատարակելով : Վիտաւստի թի ունի
նաև Հայոց եկեղեցական երգերէն ալ Ռիանո-
Ֆորթի համար շինել ու հրատարակել ի պայ-
ծառութիւն ազգային ժամատացութեան : Իւր
այս աշխատասիրութիւնը ձրի կընուիրէ Վզին :

Վրեմք թէ , Սէր- Հայաբանի անուամբ
շաբաթագիր մը կը հրատարակուի ի Տիֆլիս ներ-
կայ տարւոյս Յունիպէն սկսեալ : Սոս հրապ-
րակական թերթը , որուն խմբագիրն արժանա-
պատիւ Սանդիկեանց տէր Սոսփաննոս քահա-
նան է , բանասիրական յօդուածներ և ազգային
տեղեկութիւններ պիտի հրատարակէ :

Հայաստանի ընդհանուր և մասնաւոր ազգա-
կին լուրերէն ըստ մեծի մասին զփութաւ ըլլալով
այս կողմի Հայ հրատարակութիւնը , տարախոյոյ
չկայ որ մեծ սիրով պիտի ընդունուի յիշեալ
լրագրութիւնը . որուն յաջորդութիւն և մանա-
ւանդ յարաւուութիւն կը բարեմաղթեմք ի բո-
լոր սրտէ Վանդի փորձի գիտեմք թէ ընդհան-
րապէս լրագրաց կեանքը , դժբաղդութեամբ ,
խիստ կարճատեւ է մեր Վզին մէջ :

ՓՈՒՈՒՄՆ ԵՍՍԵՒՆՅՈՒՆ

Երբեք չարաբարաբ մեծաւոր Նիկիոյ աղայի Պալէան
Սոս առուած ամենացաւալի լուր մը ընդունե-
ցանք ի կոստանդնուպոլսոյ Սեմաշուք Պալէան
Նիկիոյ աղան , որ արքունի ճարտարապետութե-
պաշտօնը կը վարէր խիստ արժանաւորութեամբ ,
ու օսմանեան տէրութեան առջեւ և մանաւանդ
օգոստոսիա Սուլթանին սիրելի եղած էր իւր
հաւատարիմ և բանիւրեւ ծառայութիւններով ,
անցեալ ամսոյ 22ին առ Ստուած փոխուել է
իւր ծաղիկ հասակին մէջ , սե սուգի և անմիտ
թարցաւ մէջ ձգելով ոչ միայն իւր աշնուա-

կանը՝ տանիքը , ազգականները և բազմաթիւ բա-
րեկամները , այլև ընդհանուր Հայոց ազգը , որ
խիստ մեծ կորուստ մը ըրաւ այս տարածաժա-
նագորոյն մահուամբ : Հանգուցեայն եռանդուն
ազգասիրտ թիւնը , քրիստոնէական ինքնութիւնը ,
բարեգութիւնը և իւր սրտին ու մտաց
ուրիշ ձիւրքերը ամենուրեւ ծանօթ են : Սոս օրե-
նակ չքնաղ կատարելութեամբ զարգարեալ էր
մեծաշուք Նիկիոյ աղան , ու փառաւոր և խիստ
ազգագուռ անկեղծութիւններ կուտար իւր հա-
մազգեստը : Բայց աւանդ որ անոր պատուական
կենաց ոսկեթելը այսպէս շուտով կտրեցաւ յան-
միտութեամբ ցաւ սրտի բուրդ ազգասիրաց :

ԾԱՄԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՃԱՄԱՐՈՒԹԻՒՆԻՆԻ

ԿԻՒԼԻՒԼԻՐԻ

Ի զանազան հեռակայ ազգա աշխարհի ի Բաղնիս
Սուրբ Յովն հանդերձ կենագրութեամբ հեղինակին :

Տպեալ ի Օ. Գրաւիս յաթի 1857 .

Ի տպարանի եղբարց Տէտէնան :

Սոս պարագայիս պալլէրայադէր գիրք , որ երկրասան
ծաւ- 668 էրէտէ բաշխեալ է , յանգիւրէն բնագրե-
կայիւր պարզ աշխարհ-բաշխեալ իւր փոխաւեցաւ ի
յարգւոյ քէր Սոսպարեան Սարգիս աղայ , յօդուած է ի
կրթութեան իւր համալրի եղբարց :

Յիշեալ գրքիս և անոր կեղծակից վայոյ՝ բարեկար-
գաստարակութեանը համառօտ փոխաւեցաւ մը քաղ-
մար , արքան ինքնապէս Օ. Գրաւիսի ուսումնական
խմբակին յառաջադրանքով շինեալ այս գրք :

Վզինուս մէջ ընթերցասիրութեան և լեզ-
ու ազգասիրութեան սգայի օր ըստ օրէ յաւելնալը ,
ու զանազան լեզուներէն նորանոր գրեանց թարգ-
մանուելը տեսնելով , սրտիս փափագ մը եկաւ որ
Յովնիսթան Սուրբ Յովնի Հայոցի մեծահամբաւ
մատենագիրին ինքնապէս ճամբար-իւրէն ըստ
զուարճալի , երգիծաբանական , և միանգամայն
կրթական գրուածոյն թարգմանութիւնը ազգայ-
նաց նուիրեմ :

Սոս ճամբարի թիւնները եւրոպական շատ
լեզուներու թարգմանուած , և ըստ մեծի մասին
բաւական յարգ դասած են : Հեղինակը երեւա-
կայական ճամբարի թիւններով աշխարհիս ամեն
փնտրելի մարտիւնները կը պատարարէ , մարդ-
կային ազգիս նոյնպիսի պատմութիւն ու փառաբա-
նար կը ցուցնէ , և առաքինութիւնները կը ցուցնէ
եղինակին փիլիսոփայական ոգին երկար գո-
լութեան կարօտ չըլլալը ընթերցողը դիւրաւ
կը տեսնէ , սակայն անոր իմաստին վրայոք նա-
խագաղափար մը ունենալու համար՝ առաջանոր
վարքը անգամ մը մտադրութեամբ կարգան :

Թէեւ այսպիսի գործի մը ձեռք զարնելը իմ
տկար կարողութեան վեր է , սակայն ազգը՝ ա-
ւելի ընտիր և գերազանց թարգմանութիւննե-
րով ծախսեցնելու , ազգային լեզուագիտաց յոր-
դոր և գրգռելու մը տալու , ու լեզու չգիտցող-
ներուն նաև այսպիսի պատուական ու փանծ
գրուածքի մը ծաշալը հարգելու դիմադրութեամբ
գիրքը հրատարակելու համարձակեցայ :

Սոս ընթերցողի զիւրահասականալի ընելու համար
աշխատեցայ պարզ և յոտակ աշխարհագրաբան
թարգմանուելու , սակայն բնագրին իմաստին եր-
բէք չլինելու և հարազատ թարգմանութեանը
համար մասնաւոր ու շարքութեամբ հոգ տարիւ
Սոս պատճառաւ հարկ եղաւ մեր լեզուին մէջ
չգտնուած քանի մը մասնաւոր հայերէն բառեր
հնարելու , ու հեղինակին դարուն՝ մանաւանդ
և հին պատմութեանց տեղեակ չեղողներուն
գիրքի թիւնը համար՝ պէտք եղած տեղերը ծա-
նօթութեամբ բացատրելու : Սակայն յառուկ
անուանները անգղիարեն հնչմամբ , և չափերն ու
ժամերը ըստ իւրօրոյն լեզու տուի :

Ի վերջոյ՝ այս գործիս ձեռք զարնելու զիս
քաջալերող միմիայն ազգասիրական ոգին ըլլա-
լուն , և չէ թէ անձնական շահը , կամ լեզուա-
գիտութեան ու թարգմանութեան համբաւա-
տելութեան , զորանք պահանջուելու ոչ իրա-
ւունք ունիմ և ոչ արժանաւ որութիւն կը յուսամ
որ աղին ընթերցողը թերութեամբ ու սխա-
լանացոյն ընթերցող ըլլալով , յօդուած է ի յառա-
ջագիծութիւն մտաց կարգաւոր կը ցուցնուի :

ՍԱՐԳԻՍ Տ . ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Կրթաճար՝ Իզմիր , Պալի Վէրէ Խանը յարգւոյ քէր
Գաւապարեան եղբարց վաճառարանը :

Խմբագիր-տէր լրագրոյս .

Վահագն Ս . Պաւստանեան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԴԱՆՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՆԵԱՆ